

ISSN 0354-8759

*Beogradska
defektološka
škola*

*Belgrade School of
Special Education
and Rehabilitation*

Vol. 25, No. 3 (2019)

Ranije – before: DEFEKTOLOŠKA TEORIJA I PRAKSA (1977-1995)
Ranije – before: SPECIJALNA ŠKOLA (1952-1977)

Beogradska defektološka škola

Izdavači:

Društvo defektologa Srbije & Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Za izdavače:

Siniša Ranković, predsednik Upravnog odbora
prof. dr Snežana Nikolić, dekan

Uređivački odbor:

prof. dr Nadica Jovanović Simić, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Nenad Glumbić*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Lelia Kiš-Glavaš*, Sveučilište u Zagrebu – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska; *prof. dr Špela Golubović*, Univerzitet u Novom Sadu – Medicinski fakultet, Srbija; *prof. dr Goran Ajdinski*, Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij” – Filozofski fakultet, Makedonija; *prof. dr Rea Fulgosi-Masnjak*, Sveučilište u Zagrebu – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska; *prof. dr Jasna Bajraktarević*, Univerzitet u Sarajevu – Pedagoški fakultet, Bosna i Hercegovina; *prof. dr Vladimir Trajkovski*, Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij” – Filozofski fakultet, Makedonija; *prof. dr Mile Vuković*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Srboljub Đorđević*, Univerzitet u Nišu – Učiteljski fakultet u Vranju, Srbija; *prof. dr Fadilj Eminović*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Branka Jablan*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Danijela Ilić-Stošević*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Mirjana Japundža-Milisavljević*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Branislav Brojčin*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Jasmina Karić*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Edina Šarić*, Univerzitet u Tuzli – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina; *doc. dr Janez Drobnič*, Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta, Slovenija; *prof. dr Nataša Dragašević Mišković*, Univerzitet u Beogradu – Medicinski fakultet, Srbija; *prof. dr Renata Pinjatela*, Sveučilište u Zagrebu – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska; *prof. dr Nebojša Macanović*, Univerzitet u Banjoj Luci – Fakultet političkih nauka, Bosna i Hercegovina; *dr Nikoleta Gutvajn*, naučni saradnik, Institut za pedagoška istraživanja, Srbija; *dr Milena Milićević*, naučni saradnik, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija; *prof. dr Gordana Nikolić*, Univerzitet u Novom Sadu – Pedagoški fakultet u Somboru, Srbija; *prof. dr Dragana Stanimirović*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Slavica Pavlović*, Sveučilište u Mostaru – Fakultet prirodoslovnih i odgojnih znanosti, Bosna i Hercegovina; *doc. dr Mirjana Đorđević*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *doc. dr Haris Memišević*, Univerzitet u Sarajevu – Pedagoški fakultet, Bosna i Hercegovina.

Glavni i odgovorni urednik:

dr Srećko Potić

Tehnički sekretar:

Radomir Leković

Tiraž: 150

Jezička redakcija teksta i prevod:

Jasmina Stojanović

Štampa: BIG štampa, Beograd

ISSN 0354-8759

Uredništvo:

„Beogradska defektološka škola”, Kosovska 8/1, 11000 Beograd,
Srbija; e-mail: bds.casopis@gmail.com
Casopis izlazi tri puta godišnje.

Belgrade School of Special Education and Rehabilitation

Publishers:

Special Educators and Rehabilitators Association of Serbia
& University of Belgrade – Faculty of Special Education and
Rehabilitation

For Publishers:

Siniša Ranković – Chairman of the Board
Snežana Nikolić, Professor – Dean

Editorial Board:

Nadica Jovanović Simić, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Nenad Glumbić*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Lelija Kiš-Glavaš*, PhD, Professor, University of Zagreb – Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Croatia; *Špela Golubović*, PhD, Professor, University of Novi Sad – Medical Faculty, Serbia; *Goran Ajdinski*, PhD, Professor, SS. Cyril and Methodius University in Skopje – Faculty of Philosophy, Macedonia; *Rea Fulgosi-Masnjak*, PhD, Professor, University of Zagreb – Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Croatia; *Jasna Bajraktarević*, PhD, Professor, University of Sarajevo – Faculty of Educational Sciences, Bosnia and Herzegovina; *Vladimir Trajkovski*, PhD, Professor, SS. Cyril and Methodius University in Skopje – Faculty of Philosophy, Macedonia; *Mile Vuković*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Srboljub Đorđević*, PhD, Professor, University of Niš, Teacher-Training Faculty of Vranje; *Fadiļ Eminović*, PhD, Associate Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Branka Jablan*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Danijela Ilić-Stošović*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Mirjana Japundža-Milisaavljević*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Branislav Brojčin*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Jasmina Karić*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Edina Šarić*, PhD, Associate Professor, University of Tuzla – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Bosnia and Herzegovina; *Janez Drobnič*, PhD, Assistant Professor, University of Primorska – Faculty of Education, Slovenia; *Nataša Dragašević Mišković*, PhD, Associate Professor, University of Belgrade – School of Medicine, Serbia; *Renata Pinjatela*, PhD, Associate Professor, University of Zagreb – Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Croatia; *Nebojša Macanović*, PhD, Associate Professor, University of Banja Luka – Faculty of Political Sciences, Bosnia and Herzegovina; *Nikoleta Gutvajn*, PhD, Research Fellow, Institute for Educational Research, Serbia; *Milena Milićević*, PhD, Research Fellow, Institute of Criminological and Sociological Research, Serbia; *Gordana Nikolić*, PhD, Associate Professor, University of Novi Sad – Faculty of Education in Sombor, Serbia; *Dragana Stanimirović*, PhD, Associate Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Slavica Pavlović*, PhD, Associate Professor, University of Mostar – Faculty of Science and Education, Bosnia and Herzegovina; *Mirjana Đorđević*, PhD, Assistant Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Haris Memišević*, PhD, Assistant Professor, University of Sarajevo – Faculty of Education, Bosnia and Herzegovina.

Editor-in-Chief:

Srećko Potić, PhD

Technical Secretary:

Radomir Leković

Circulation: 150

Proofreading and Translation:

Jasmina Stojanović

Printing: BIG štampa, Belgrade

ISSN 0354-8759

"Belgrade School of Special Education and Rehabilitation",
Kosovska 8/1, 11000 Belgrade, Serbia;
e-mail: bds.casopis@gmail.com
Published tree times a year.

Mogućnosti primene video modelovanja u radu sa osobama sa intelektualnom ometenošću*

Jelena TODOROVIĆ¹, Marija CVIJETIĆ^{2, **}, Ivana MAKSIMOVIĆ³

¹OŠ „Sveti Sava“, Velika Plana, Srbija

²Univerzitet u Novom Sadu – Pedagoški fakultet, Sombor, Srbija

³Ustanova za decu i mlade „Sremčica“, Beograd, Srbija

Kao posledica sve prisutnije tendencije deinstitucionalizacije osoba sa intelektualnom ometenošću i njihovog uključivanja u aktivnosti u zajednici, nameće se potreba za što višim nivoom nezavisnog funkcionisanja ovih osoba, kako bi mogle da preuzmu određene socijalne uloge, u skladu sa uzrastom. Stoga se kao važan cilj u edukaciji i tretmanu osoba sa intelektualnom ometenošću nameće razvoj funkcionalnih veština, koje će ovim osobama omogućiti da samostalno funkcionišu u različitim okruženjima – u školi, u kući, na poslu.

Jedna od mogućih intervencija, koja se pokazala efikasnom u unapređenju različitih funkcionalnih veština kod osoba sa intelektualnom ometenošću, je video modelovanje. Video modelovanje podrazumeva korišćenje video snimaka za učenje novih i unapređenje upotrebe ranije stečenih veština. Prilikom primene ove tehnike, osoba koja uči posmatra ponašanje modela na video snimku, a zatim i sama pokušava da izvede posmatranu veštinu ili oblik ponašanja.

Cilj rada je da se ukaže na mogućnosti korišćenja video modelovanja za usvajanje ili unapređivanje različitih veština i oblika ponašanja kod osoba sa intelektualnom ometenošću, kao i da se predstave različiti načini primene ove tehnike.

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu „Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću“ (ev. br. 179 017) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

** Marija Cvijetić, cvijetic_marija@yahoo.com

Nalazi studija koje su se bavile mogućnostima primene video modelovanja kod osoba sa intelektualnom ometenošću pokazali su da se ova tehnika može koristiti za usvajanje širokog spektra veština kod ovih osoba, kao što su: veštine samopomoći, veštine vezane za domaćinstvo, socijalne veštine i veštine vezane za posao, zaštitu i bezbednost, upotrebu savremene tehnologije i funkcionalne veštine u zajednici. Većina studija je pokazala da se veštine stečene primenom video modelovanja kod osoba sa intelektualnom ometenošću uglavnom uspešno održavaju i generalizuju.

Ključne reči: intelektualna ometenost, veštine, video modelovanje

Uvod

Osobe sa intelektualnom ometenošću (u daljem tekstu: IO), a naročito one sa težim oblicima, u prošlosti su često izmeštane iz zajednice i veliki deo svog života provodile su u segregativnom okruženju, u institucijama različitog tipa. Poslednjih nekoliko decenija, prisutan je trend deinstitutionalizacije ovih osoba i njihovo uključivanje u aktivnosti u zajednici, zajedno sa osobama tipičnog razvoja. Uspešno funkcionisanje osoba sa IO u intergrisanom okruženju, podrazumeva određeni nivo njihove nezavisnosti u obavljanju različitih dnevnih, socijalnih i aktivnosti korišćenja slobodnog vremena (Bidwell & Rehfeldt, 2004). Značajna ograničenja adaptivnog ponašanja, karakteristična za ove osobe, otežavaju im ili onemogućavaju preuzimanje predviđenih socijalnih uloga, ukoliko im nije obezbeđena dodatna podrška (Cannella-Malone et al., 2006). Stoga se kao važan cilj u edukaciji i tretmanu osoba sa IO nameće razvoj funkcionalnih veština, u skladu sa uzrastom (Brown, 1979, Thompson & Grabowski, 1977, sve prema Cannella-Malone et al., 2006), koje će im omogućiti da nezavisno funkcionišu u različitim okruženjima – u školi, u kući, na poslu (Taber-Doughty et al., 2011).

Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u svakodnevnom životu, ali i u podučavanju i usvajanju znanja iz različitih oblasti kod različitih tipova korisnika, sve je prisutnija. Osobe sa IO su, slično osobama tipične populacije, korisnici savremenih tehnoloških uređaja (Carey, Friedman, & Bryen, 2005; Palmer, Wehmeyer, Davies, & Stock, 2012) i pokazuju visok nivo motivisanosti za učenje putem elektronskih medija (Johnson & Hegarty, 2003). U vezi sa prethodno navedenim, jedna od mogućih intervencija, koja se pokazala efikasnom u unapređenju različitih funkcionalnih veština kod osoba sa IO, je video modelovanje. Video modelovanje podrazumeva korišćenje video snimaka za učenje novih i unapređenje upotrebe

ranije stečenih veština. Prilikom primene ove tehnike, osoba posmatra ponašanje modela na video snimku, a zatim i sama pokušava da izvede posmatranu veštinu ili oblik ponašanja. Teorijsku podlogu upotrebe video modelovanja predstavlja koncept učenja po modelu (učenja posmatranjem) Alberta Bandure. Pod opservacionim učenjem, Bandura podrazumeva učenje ugledanjem na uzor (model), tj. promene u ponašanju pojedinca koje nastaju kao rezultat posmatranja ponašanja drugih (Bandura, 1977).

Navode se brojne prednosti video modelovanja nad drugim oblicima intervencija, pa i modelovanjem *in vivo*, a neke od njih su: ponašanje modela na snimku je uvek isto (što kod *in vivo* modelovanja nije uvek slučaj); isti snimak se može upotrebljavati za podučavanje više učenika (Bidwell & Rehfeldt, 2004), može ga koristiti više instruktora, u različitim okruženjima; snimci se mogu koristiti i kasnije, za održavanje veštine (Mechling, 2005). U prilog upotrebi video modelovanja ide i podatak da su troškovi primene ove tehnike niski (Mechling, 2005), trening osoblja potreban za primenu video modelovanja je minimalan, a sama primena je relativno jednostavna (Bidwell & Rehfeldt, 2004). Nadalje, tehniku video modelovanja mogu uspešno primenjivati roditelji osoba sa IO za podučavanje različitim svakodnevnim veštinama u kućnim uslovima (Cankaya & Kuzu, 2018).

Efikasnost ove tehnike često se pripisuje tome što video modelovanje predstavlja simulaciju realnih okolnosti i može prikazivati veštinu ili ponašanje u više različitih okruženja, kroz više događaja i scenarija, što olakšava usvajanje veštine i njenu generalizaciju (Mechling, Gast, & Langone, 2002), kao i tome što video snimak predstavlja prikaz budućeg uspeha osobe koja uči (Dowrick, 1999), pa je motivacija za učenje povećana (Mechling, 2005).

Kao posebno značajne karakteristike ovog oblika tretmana u radu sa osobama sa IO, navodi se to da se video snimcima ističe samo ono što je relevantno za određeno ponašanje, čime se smanjuje distrakcija i što postoji mogućnost ponavljanog posmatranja istog modela na snimku, koliko god puta da je potrebno, da bi se željeno ponašanje usvojilo (Mechling, Pridgen, & Cronin, 2005). Na taj način, izlazi se u susret ograničenim kapacitetima različitih kognitivnih funkcija, a pre svega pažnje i pamćenja, kod ove populacije.

Model na snimcima koji se koriste za modelovanje ponašanja kod osoba sa IO može biti odrasla osoba (poznata ili nepoznata), vršnjak osobe sa IO ili sama osoba sa IO. Kada se osoba sa IO koristi kao model, snimci adekvatnog izvođenja ciljne veštine dobijaju se tako što se snima osoba sa IO kako izvodi tu veštinu, uz pomoć i usmeravanje instruktora, a zatim se snimak

modifikuje tako što se greške u izvođenju i pomoć drugih ljudi isecaju, a preostali delovi snimka, koji prikazuju željeno ponašanje, povezuju u celiinu. Ako se ima u vidu da Bandurina teorija socijalnog učenja pretpostavlja da će učenje po modelu biti efikasnije kada je model sličniji osobi koja uči (Bandura, 1977), sama osoba koja uči u tom slučaju predstavlja idealni model za kreiranje video snimka i usvajanje veština na taj način. Ipak, kada su u pitanju osobe sa IO, kreiranje takvih snimka je često veoma složeno, pa modele uglavnom predstavljaju vršnjaci osobe sa IO ili odrasle osobe (nastavnici, terapeuti).

Metod

Pretragom elektronske baze podataka Konzorcijum biblioteke Srbije za objedinjenu nabavku – KoBSON, prikupljeni su i analizirani radovi autora koji su se bavili video modelovanjem kao oblikom tretmana kod osoba sa IO. Pretraga je vršena pomoću reči: *video modeling, intellectual disability, intervention, skills*.

Cilj

Cilj rada je da se ukaže na mogućnosti korišćenja video modelovanja za usvajanje ili unapređivanje različitih veština i oblika ponašanja kod osoba sa IO, kao i da se predstave različiti načini primene ove tehnike.

Pregled istraživanja

U literaturi se pominju različiti oblici primene ovog tretmana, pri čemu se često ističe razlika između klasičnog oblika video modelovanja (*video modeling*) i druge varijante primene ove tehnike pod nazivom video vođenje (*video prompting*). Pa tako prema određenim autorima, video modelovanje podrazumeva da osoba koja uči određenu veštinu ili ponašanje posmatra snimak izvođenja celokupne veštine ili zadatka, a zatim se od nje očekuje da videno ponašanje ponovi. Vreme proteklo između posmatranja snimka i izvođenja veštine može varirati, od izvođenja zadatka neposredno nakon posmatranja snimka (npr. Hammond, Whatley, Ayres, & Gast, 2010), do izvođenja nakon intervala od najmanje jednog časa (npr. Morgan &

Salzberg, 1992). Za razliku od prethodnog načina, kod video vođenja svaki snimak prikazuje jedan korak ili segment celokupne veštine ili zadatka, pri čemu osoba nakon svakog pojedinačnog snimka ima priliku da izvede korak prikazan na tom snimku, nakon čega posmatra snimak sledećeg koraka itd. Još jedna razlika između dva navedena oblika korišćenja video snimaka je u tome što snimci kod tako definisanog video modelovanja obično prikazuju radnju iz perspektive posmatrača (vidi se osoba kako izvodi veštinu), dok se za video vođenje koristi subjektivna perspektiva učesnika u toj radnju (uglavnom se vide samo ruke modela).

Kada je reč o prednostima varijante ovde nazvane video modelovanje, u odnosu na video vođenje, često se pominje to da je ove snimke lakše pripremiti, jer je samo jedan snimak potreban za jednu veštinu, te da ih je, iz istog razloga, jednostavnije i upotrebljavati. Prednost je i to što se ovim putem lakše integrišu podveštine ili koraci koji čine određenu, ciljnu veštinu. Sa druge strane, u prilog upotrebi video vođenja, ističe se to da je ovaj oblik korisniji kod savladavanja veština ili zadataka koji se sastoje iz većeg broja komponenti, što može biti posebno korisno kod osoba sa IO, zbog njihovih nižih sposobnosti pažnje i pamćenja (Cannella-Malone et al., 2006).

Rezultati studija koje su se bavile poređenjem efikasnosti ove dve intervencije za usvajanje veština kod osoba sa IO nisu usaglašeni. Pojedni autori prednost daju korišćenju snimaka koji prikazuju celokupnu veštinu (Taber-Doughty et al., 2011), dok drugi pronalaze da je video vođenje efikasnije (Cannella-Malone et al., 2011). Ovakvi nalazi navode na zaključak da bi na efikasnost tretmana, pored karakteristika samih video snimaka, mogli da utiču i drugi faktori, kao što su sposobnosti same osobe koja uči i osobine ciljne veštine ili zadatka.

Za potrebe ovog rada, termin „video modelovanje” obuhvata oba prethodno navedena načina kreiranja video snimaka.

Jedna od studija koja je ispitivala efikasnost video modelovanja kod osoba sa IO imala je za cilj da utvrdi da li osobe sa teškom IO (u daljem tekstu: TIO) mogu da usvoje, održe i generalizuju određenu veštinu u domaćinstvu, sa elementima socijalne inicijacije, putem posmatranja video snimka na kome je demonstrirana ta veština. Zadatak kome su učene osobe sa IO u ovoj studiji bio je da skuvaraju kafu, posluže u šolji i piju kafu sa svojim vršnjakom. Uzorak su činile tri odrasle osobe sa TIO (IQ 25-29), starosti 33, 48 i 72 godine. Sve tri osobe bile su korisnici dnevnog centra za odrasle u kom je i sproveden postupak video modelovanja. Korišćen je video snimak na

kome je prikazan zadatak kuvanja kafe i posluživanja prijatelju. Model na snimku bila je žena sa lakom IO (u daljem tekstu: LIO), stara 36 godina koju su učesnici poznavali. Osoba kojoj je trebalo da posluže kafu bio je čovek sa autizmom i TIO, star 50 godina. Na samom početku programa, svaki od učesnika se oprobao u kuvanju i poslužavanju kafe, a potom bi gledali pomenuti video snimak. Nakon posmatranja snimka, učesniku bi bio ponovo dat nalog da skuva kafu. Za svaki ispravan korak korisnik bi bio pohvaljen, a ukoliko učesnik ne bi ispunio zadatak u predviđenom vremenu, instruktor bi uradio korak umesto njega. Ako bi učesnik napravio greške za vreme treninga, instruktor ne bi ukazivao na grešku, sem ukoliko ona dovodi u pitanje mogućnost izvršavanja sledećeg koraka u dovršavanju zadatka. Kada učesnik u potpunosti pravilno izvrši zadatak, trening bi bio završen za taj dan. Ako učesnik ne bi u potpunosti pravilno izvršio zadatak za vreme proba, čak ni uz pomoć instruktora, ponovo bi posmatrao snimak i pokušao da izvrši zadatak, a intencija bi bila nastavljena dok zadatak ne izvede u potpunosti korektno u tri uzastopne probe. Svi učesnici su, nakon različitog broja treninga, ovladali veštinom kuvanja i posluživanja kafe, kao i vođenjem razgovora sa drugom uz kafu. Prilikom procene održavanja usvojene veštine, mesec dana nakon ovladavanja istom, pokazalo se da se naučena veština u potpunosti održala kod dva učesnika, dok su se kod trećeg pojedinini segmenti izgubili. Ovu veštinu osobe sa IO su uspešno generalizovale na drugo okruženje i druge uslove za pripremanje, kao i na usluživanje različitih poznanika. Ono što se postavlja kao pitanje jeste da li je uspeh u savladavanju veštine posledica efikasnosti samog video modelovanja ili njegove kombinacije sa verbalnim pohvalama (Bidwell & Rehfeldt, 2004).

Tehnika video modelovanja, zajedno sa sistemom najmanje pomoći, korišćena je za savladavanje zadataka pripremanja hrane kod tri mlade osobe sa umerenom IO (u daljem tekstu: UIO) stare 19, 20 i 22 godine, koje su prethodno imale iskustvo u pripremanju hrane. Za svaki od tri zadatka, koji su se sastojali iz više koraka, korišćeni su video snimci na kojima je nepoznata odrasla osoba pripremala određene obroke, uz verbalna objašnjenja o tome šta radi. Pre početka upotrebe video snimaka, sproveden je trening putem koga su osobe sa IO naučile da koriste osnovne funkcije DVD plejera, koje su im bile neophodne za samostalno korišćenje video snimaka. Treninzi učenja veština održavani su individualno, sa po jednom sesijom dnevno, dva puta nedeljno. Sam postupak video modelovanja sastojao se u sledećem: osobi sa IO je pokazana slika obroka koji treba da pripremi, nakon čega je njen zadatak bio da pusti video snimak koji prikazuje postupak

pripreme tog obroka. Posle prikazanog određenog koraka u toku zadatka, kada čuje zvuk koji najavljuje pauzu, osoba sa IO pritiskala dugme „pauza”, izvršavala taj korak, a zatim pritiskala dugme „pusti” na plejeru i posmatrala naredni korak itd. Osobi sa IO bile su dostupne tri vrste podrške ukoliko ne bi bila u stanju samostalno da izvrši naredni korak. Prvi, najmanje intenzivan, vid podrške, podrazumevao je samopomoć, tj. mogućnost da pritisne dugme za ponavljanje na plejeru i ponovo pogleda izvođenje istog koraka. Drugi oblik podrške podrazumevao je verbalnu pomoć – instruktor je verbalno usmeravao osobu da pritisne dugme za ponavljanje, dok je treći oblik podrške podrazumevao i verbalno i gestovno podsticanje – instruktor je davao verbalni nalog, ali i pokazivao osobi na dugme za ponavljanje. Umeće pripremanja tri obroka procenjeno je pre intervencije i nakon savladavanja svakog od tri zadatka. Rezultati su pokazali da je ova tehnika bila efikasna, jer su sve tri osobe sa IO savladale sva tri zadatka, uz mali broj potrebnih sesija. Takođe, umeće ovih osoba za pripremu tri obroka se gotovo u potpunosti održalo dve do deset nedelja nakon intervencije (Mechling, Gast, & Fields, 2008). Iako podaci pokazuju da su sve tri osobe bile u stanju da samostalno koriste DVD plejer za sva tri zadatka, autori su naveli da je uspeh zavisio i od složenosti zadatka i sposobnosti same osobe (Ferretti et al., 1993, prema Mechling et al., 2008).

U bliskoj vezi sa predmetom prethodno navedenog istraživanja je studija Mečlinga i saradnika (Mechling, Gast, & Gustafson, 2009), koji su ispitivali efikasnost video modelovanja u podučavanju odraslih osoba sa UIO gašenju požara nastalih tokom kuvanja. U istraživanju su učestvovala tri osobe, od kojih su dve osobe ženskog pola, uzrasta 19 i 21 godina, a jedna osoba je muškog pola, uzrasta 19 godina. Intervencija je sprovedena u kuhinji ili u dvorištu na mestu predviđenom za pravljenje roštilja. Ispitanicima su predstavljena tri načina gašenja požara: a) brzo zahvatanje brašna i spuštanje na vatru; b) stavljanje poklopca na šerpu ili tiganj sa vatrom i c) upotreba aparata za gašenje požara. Svaki od načina gašenja požara je prezentovan u tri situacije: 1) gašenje vatre brašnom na ringli, rerni ili mikrotalasnoj peći, 2) gašenje vatre poklapanjem lonca, dubljeg ili plićeg tiganja i 3) gašenje vatre protivpožarnim aparatom u pećnici, na roštilju na ugallj i u fritezi. Za ispitivanje generalizacije korišćeni su objekti koje ispitanici prethodno nisu posmatrali: toster, vok i metalna kanta za smeće. Model je ili bila odrasla osoba, ili se na snimku nalazila samo ruka osobe kako izvršava određeni zadatak. Svaki zadatak je prikazivan u celini, pri čemu je svaki korak zadatka bio ispraćen verbalnim opisom. Trajanje snimaka je bilo između 10 i 20

sekundi. Nakon posmatranja snimka, od osobe sa IO se očekivalo da izvede prethodno viđen zadatak. Ukoliko ispravno izvede aktivnost ispitanik biva pohvaljen i posmatra sledeći snimak iz iste grupe i tako dok ispravno ne izvrši sve zadatke iz grupe. Ukoliko netačno izvrši aktivnost ili je uopšte ne izvrši ispitanik ponovo posmatra isti snimak i ponovo pokušava da je sprovede. Video modelovanje je primenjivano sve dok ispitanici ne postignu 100% uspeha u svim aktivnostima. U ovom istraživanju, video modelovanje se pokazalo efikasnom strategijom za ovladavanje veštinom gašenja požara koji su nastali tokom kuvanja. Kada je u pitanju sposobnost generalizacije, navodi se da su sva tri ispitanika bila uspešna na novim zadacima koje prethodno nisu imali prilike da posmatraju. Takođe se pokazalo da su svi ispitanici bili uspešni u ovim aktivnostima i nakon 52 dana, što govori u prilog održavanju veština stečenih putem video modelovanja (Mechling et al., 2009).

Potvrdu efikasnosti video modelovanja za usvajanje veština samopomoći kod osoba sa IO dala je i grupa autora koja je utvrdila da osobe sa UIO i TIO primenom ove intervencije mogu ovladati veštinama kao što su čišćenje naočara, stavljanje ručnog sata i zakopčavanje jakne, kao i da su se stečene veštine generalizovale na nove objekte (Norman, Collins, & Schuster, 2001). Pozitivni rezultati dobijeni su i u studiji u kojoj je video modelovanje korišćeno za podučavanje odraslih osoba sa UIO i TIO pripremanju jednostavnog obroka (sendviča), pri čemu se pokazalo da se usvojena veština održala kroz vreme i generalizovala na druga okruženja (Rehfeldt, Dahman, Young, Cherry, & Davis, 2003).

Za razliku od velikog broja autora koji su se bavili primenom video modelovanja za usvajanje veština vezanih za domaćinstvo, Morgan i Salzberg (Morgan & Salzberg, 1992) su sprovedeli i predstavili dve studije u kojima su ispitali efekte video modelovanja na sticanje, generalizaciju i održavanje socijalnih veština koje se koriste na radnom mestu. U prvom istraživanju učestvovalo je tri ispitanika sa TIO, uzrasta 34-37 godina, a ciljna socijalna veština bila je traženje pomoći od radnog supervizora. Ispitanici su prvo posmatrali video snimak na kome je trebalo da uoče određene oblike ponašanja, nakon čega bi im trener bi postavio po tri pitanja za svaki snimak: „Koji problem ste uočili?“ „Šta je radnik uradio?“ i „Da li je radnik mogao da uradi nešto drugo?“. Svaka od ovih sesija trajala je oko 20 minuta i sprovedena je individualno, a procene usvojenosti veštine su vršene na radnom mestu ispitanika najmanje sat vremena nakon završetka sesije. Rezultati su pokazali da sva tri ispitanika dobro uočavaju komponente traženja pomoći

tokom posmatranja video snimaka, ali efekti treninga nisu konzistentno generalizovani na radno okruženje za dve ispitanice, sve dok nisu uvežbale odgovore u situacijama koje su bile iste kao na snimku. Jedan ispitanik je nakon gledanja video snimaka bio uspešan u traženju pomoći tokom probe u radnom okruženju. Ovaj nalaz stavlja video trening pod znak pitanja kada je reč o generalizaciji, kao i o njegovoj neophodnosti. Tačnije, postavlja se pitanje da li je video modelovanje uopšte potrebno ili da li je dovoljno da bi se ponašanje uvežbalo u određenoj situaciji. Na temelju ovih pitanja, isti autori su sprovedi još jednu studiju u kojoj su učestvovala samo dve osobe ženskog pola koje u prethodnom istraživanju nisu postigle odgovarajući nivo uspešnosti samo na osnovu video-potpomognutog treninga. U ovoj studiji ispitanice su podučavane da reše i prijave četiri problema nastala na poslu. Kao i u prvoj studiji i ovde su prvo posmatrale video snimke i odgovarale na pitanja, a zatim su stavljane u test situaciju na samom radnom mestu. Ukoliko nisu rešile ili prijavile problem prelazilo se na uvežbavanje zadatka uživo, pri čemu je zadatak bio isti kao na video snimku. Rezultati su pokazali da su ispitanice naučile da identifikuju probleme u radu na video snimku, a zatim rešile i prijavile problem u radnom okruženju. Nažalost, iako su bile uspešne u savladavanju sve četiri problemske situacije, ispitanice nisu uspele da generalizuju ponašanje na novu problemsku situaciju. Autori ukazuju na to da je većina odgovora bila prisutna prilikom testiranja održivosti efekata treninga nakon 60 dana. Zajedno, ove dve studije ukazuju na to da video modelovanje može biti efikasno sredstvo u podučavanju veština odraslih osoba sa TIO. Takođe, ovi nalazi pokazuju da je ovim odraslim osobama možda potrebno i sistematično podučavanje u tome kako da efikasno uče sa video snimaka (Morgan & Salzberg, 1992).

Na mogućnost upotrebe video modelovanja u kontekstu unapređenja socijalnih veština ukazuju i rezultati jednog istraživanja, sprovedenog na uzorku od pet učenika sa LIO. Video modelovanje je primenjeno udruženo sa grupnim diskusijama i uvežbavanjem ponašanja u određenim socijalnim situacijama kroz igru i simulaciju tih situacija. Utvrđeno je da je, nakon primene intervencije, došlo do unapređenja socijalnih veština kod učenika, u domenu adekvatne upotrebe jezika u socijalnom kontekstu i prilagođavanja ponašanja zahtevima školskog okruženja (Hetzroni & Banin, 2017).

U praksi se pokazalo da prenosivi uređaji, poput mobilnih telefona i iPod-a, omogućavaju osobama sa IO da koriste video snimke za učenje novih veština i upotpunjavanje ranije stečenih na relativno jednostavan način. Pre nego što počnu da koriste uređaj (mobilni telefon, iPod i dr.), potrebno

je da ove osobe nauče kako da ih uspešno upotrebljavaju. Cilj jedne studije bio je da utvrdi efekte VM na adekvatnu i samostalnu upotrebu iPod-a kod tri osobe sa UIO, uzrasta 12-15 godina. Intervencija je bila usmerena na tri veštine – pronalaženje i puštanje muzike i video snimaka i pregledanje fotografija na iPod-u. Tokom trajanja intervencije, osobe sa IO su na kompjuteru posmatrale jedan po jedan video snimak na kome je odrasla osoba koristila iPod za tri pomenute funkcije (za svaki zadatak postojao je po jedan snimak), a zatim su imale zadatak da ponove ponašanje sa snimka, uz korišćenje iPod-a. Snimak je prikazivao pravilno korišćenje iPod-a, pri čemu su se videle samo ruke osobe koja ga koristi, dok je glas u pozadini verbalizovao prikazanu radnju. Veština korišćenja iPod-a kod osoba sa IO zabeležena nakon intervencije upoređena je sa njihovim početnom veštinom, izmerenom pre početka intervencije. Rezultati su ukazali da su ispitanici naučili da nezavisno upotrebljavaju iPod za slušanje muzike i pregledanje video snimaka i fotografija. Prilikom provere održavanje veština, pokazalo se da se veći deo veština održao, iako su se neki segmenti veština izgubili (Hammond et al., 2010).

Umesto zaključka

Nalazi studija koje su se bavile mogućnostima primene video modelovanja kod osoba sa IO pokazali su da se ova tehnika može koristiti za usvajanje širokog spektra veština kod ovih osoba, kao što su: veštine samopomoći (Rehfeldt et al., 2003), veštine vezane za domaćinstvo (Bidwell, Rehfeldt, 2004, Mechling et al., 2008), socijalne veštine i veštine vezane za posao (Morgan & Salzberg, 1992), zaštitu i bezbednost (Mechling et al., 2009), upotrebu savremene tehnologije (Hammond et al., 2010), funkcionalne veštine u zajednici (Alberto, Cihak, & Gama, 2005). Većina studija je pokazala da se veštine stečene primenom video modelovanja kod osoba sa IO uglavnom uspešno održavaju i generalizuju (Bidwell & Rehfeldt, 2004; Hammond et al., 2010; Mechling et al., 2008; Mechling et al., 2009; Rehfeldt et al., 2003).

Modelovanje ponašanja putem ove tehnike obično se sprovodi „jedan na jedan” (Mechling, 2005), pri čemu se video modelovanje može primenjivati kao zaseban oblik tretmana ili u kombinaciji sa drugim intervencijama (Bidwell & Rehfeldt, 2004; Mechling et al., 2008). Kada je u pitanju efikasnost video modelovanja, često se postavlja pitanje da li su dobijeni

pozitivni efekti posledica primene samo ove tehnike ili pak kombinacije sa drugim intervencijama (pohvalama, dodatnom pomoći, ponavljanjem pokušaja, korigovanjem grešaka) (Morgan et al., 1992). Stoga, preporuka za buduća istraživanja bila bi odvajanje efekata video modelovanja od efekata drugih intervencija, kao i poređenje različitih oblika primene ove tehnike (korišćenje različitih modela, snimaka različite dužine trajanja, prezentovanih u celini ili u pojedinačnim segmentima), kako bi se pronašao optimalan način primene video modelovanja kod osoba različitog nivoa težine IO, uzimajući u obzir individualne karakteristike svakog pojedinca.

Literatura

- Alberto, P., Cihak, B., Gama, R., (2005). Use of static picture prompts versus video modeling during simulation instruction. *Research in Developmental Disabilities*, 26(4), 327–339.
- Bidwell, M.A., & Rehfeldt, R.A. (2004): Using video modeling to teach domestic skill with an embedded social skill to adults with severe mental retardation. *Behavioral Interventions*, 19(4), 263–274.
- Cannella-Malone H., Fleming, C., Chung, Y, Wheeler G, Basbagill A., & Singh, A. (2011). Teaching daily living skills to seven individuals with severe intellectual disabilities: A comparison of video prompting to video modeling. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 13(3), 144–153.
- Cankaya, S., & Kuzu, A. (2018). Effectiveness of mobile skill teaching software for parents of individuals with intellectual disability. *International Education Studies*, 11(3), 1-11.
- Cannella-Malone, H., Sigafoos, J., O'Reilly, M., Cruz, B., Edrisinha, C., & Lancioni, G. (2006). Comparing video prompting to video modeling for teaching daily living skills to six adults with developmental disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 41(4), 344–356.
- Carey, A. C., Friedman, M. G., & Bryen, D. N. (2005). Use of electronic technologies by people with intellectual disabilities. *Mental Retardation*, 43(5), 322-333.

- Dowrick, P.W., & Ward, K.M. (1997). Video feedforward in the support of a man with intellectual disability and inappropriate sexual behavior. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 22(3), 147-161.
- Hammond, D., Whatley, A., Ayres, K., & Gast, D. (2010). Effectiveness of video modeling to teach iPod use to students with moderate intellectual disabilities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(4), 525–538.
- Hetzroni, O. E., & Banin, I. (2017). The effect of educational software, video modelling and group discussion on social-skill acquisition among students with mild intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(4), 757-773.
- Johnson, R., & Hegarty, J. R. (2003). Websites as educational motivators for adults with learning disability. *British Journal of Educational Technology*, 34(4), 479-486.
- Mechling, L., Gast, D., Fields, E. (2008). Evaluation of a portable DVD player and system of least prompts to self-prompt cooking task completion by young adults with moderate intellectual disabilities. *The Journal of Special Education*, 42(3), 179-190.
- Mechling, L., Gast, D., & Gustafson, M. (2009). Use of video modeling to teach extinguishing of cooking related fires to individuals with moderate intellectual disability. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 44(1), 67–79.
- Mechling, L., Gast, D., Langone, J. (2002). Computer-Based Video Instruction to Teach Persons with Moderate Intellectual Disabilities to Read Grocery Aisle Signs and Locate Items. *Journal of Special Education*, 35(4), 224-240.
- Mechling, L., Pridgen, L., & Cronin, B. (2005). Computer-based video instruction to teach students with intellectual disabilities to verbally respond to questions and make purchases in fast food restaurants. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 40(1), 47–59.
- Morgan, R., & Salzberg, C. (1992). Effects of video-assisted training on employment-related social skills of adults with severe mental retardation. *Journal of Applied Behavior Analyses*, 25(2), 365–383.
- Norman, J.M., Collins, B.C., & Schuster, J.W. (2001). Using an instructional package including video technology to teach self-help skills to

- elementary students with mental disabilities. *Journal of Special Education Technology*, 16(3), 5-18.
- Palmer, S. B., Wehmeyer, M. L., Davies, D. K., & Stock, S. E. (2012). Family members' reports of the technology use of family members with intellectual and developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 56(4), 402-414.
- Rehfeldt, R.A., Dahman, D., Young, A., Cherry, H., Davis, P. (2003). Teaching a simple meal preparation skill to adults with moderate and severe mental retardation using video modeling. *Behavioral Interventions*, 18(3), 209-218.
- Taber-Doughty, T., Bouck, E., Tom, K., Jasper, A., Flanagan, S., & Bassette L. (2011). Video modeling and prompting: a comparison of two strategies for teaching cooking skills to students with mild intellectual disabilities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 46(4), 499-513.

POSSIBILITIES OF APPLICATION OF VIDEO MODELING IN WORKING WITH PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Jelena Todorović¹, Marija Cvijetić², & Ivana Maksimović³

¹*Primary School „Sveti Sava“, Velika Plana, Serbia*

²*University of Novi Sad – Faculty of Education, Sombor, Serbia*

³*Institution for Children and Young People „Sremčica“, Beograd, Serbia*

Abstract

As a consequence of an increasing tendency to de-institutionalize persons with intellectual disabilities and their involvement in community activities, there is a need for a higher level of independent functioning of these persons, in order to be able to take certain social roles, in accordance with age. Therefore, an important goal in the education and treatment of people with intellectual disabilities is the development of functional skills that will enable these individuals to function independently in different environments – at school, at home, at work.

One of the possible interventions that has proven effective in enhancing different functional skills in people with intellectual disabilities is video modeling. Video modeling involves the use of videos to learn new skills and improve the use of previously acquired skills. When applying this technique, the learner observes the behavior of the model in the video and then tries to perform the observed skill or behavior.

The aim of this paper is to point out the possibilities of using video modeling for acquisition or improving different skills and behaviors of people with intellectual disabilities, as well as to present different ways of applying this technique.

The findings of studies examining the possibilities of video modeling in people with intellectual disabilities have shown that this technique can be used to acquire a wide range of skills in these individuals, such as: self-help skills, household skills, social skills, work, security and safety skills, use of modern technology and functional skills in the community. Most studies have shown that skills acquired through video modeling are generally successfully maintained and generalized in people with intellectual disabilities.

Keywords: intellectual disability, skills, video modeling